

ÇİÇƏK QƏDƏR ZƏRİF, DÜNYA QƏDƏR SƏBİRLİ XANIM

Filologiya elmləri doktoru, professor, Əməkdar müəllim Sevil Hacı qızı Mehdiyeva deyəndə ilk öncə ağılıma Azərbaycanın gözəl güşəllərindən biri Xəzər dənizinin ağuşunda yerləşən, bərəkətli torpağı, təmiz suyu, tanınmış ziyalıları ilə seçilən gözəl diyarımız Lənkəran şəhərində ziyalı ailəsində dünyaya göz açan kiçik bir qızçıqaz-gəlir. Gözünü açandan Bakı şəhərində böyüyüb boya-başa çatan bu qızçıqaz hazırda Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi sahəsində tanınmış mütəxəssis, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Əmək veteranı Sevil xanım Mehdiyevadır.

Sevil xanım Bakı şəhər Nərimanov rayonundakı 57 sayılı orta məktəbi uğurla bitirmiş, həmin ildə də (1959-1960 dər ilində) o zamankı Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indiki BDU) filologiya fakültəsinə daxil olmuş və həmin universiteti bir sanballı diplom işi ilə bitirmişdir. Bu hal öz zamanı üçün nadir hadisə idi (adi qayda üzrə dövlət imtahanı da vermək lazım idi). O, təkcə diplom işi yazmaqla universitet bitirmiş ilk müdavimlərdən olmuşdur. Sevil Nurəliyevanın (bugünkü Mehdiyevanın) yazdığı XIX əsr Azərbaycan ziyalılığının etalonu ümumən Rusiyada və eləcə də Avropada şərqşünaslıq elminin yaradıcısı, şərq dillərinin bilicisi Moskva, Peterburq Universitetlərinin şərq dilləri üzrə professoru Mirzə Kazım Bəyin 1839-cu ildə yazdığı "Türk -tatar dillərinin ümumi qrammatikası" əsəri və "Azərbaycan dili" adlı diplom işi dövlət imtahan komissiyasının ümumi rəyinə görə həqiqətən "mini dissertasiya" tələbləri səviyyəsində idi. Məhz bu məziyyətlərinə görə tələbə Nurəliyeva (indi Mehdiyeva) Sevil Hacı qızını gələn dər ilində Azərbaycan Dövlət Universitetinin aspiranturasında təhsilini davam etmək tövsiyə edilmişdi, lakin tale yolu onu Respublika Elmlər Akademiyasına urcah etdi.

Sevil xanım bugünkü səviyyəyə çatmaq üçün, özü irəliləyən bütün insanlar kimi, enişli - yoxşulu bir ömür yolu keçmişdir.

Hər şeydən əvvəl onun 10 illik zəhməti bir erməni məkrinə qurban getdi: 10 ildə qazandığı qızıl medalı "Xalqlar dostluğu naminə" bir erməni qızına verdi... Lakin Tanrım ədalətlidir! Balaca Sevil həmin ildə o zamanlar S.M.Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsinə daxil oldu! Onu hamı sevdi, xüsusən universitet müəllimləri! Uğurla Universiteti bitirdi, onu aspiranturaya məsləhət gördülər. Lakin tale Sevil Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Dilçilik İnstitutuna gətirdi. Sevil xanım burada da öz zəhmətkeşliyi ilə hamının hörmətini qazandı: 1975-ci ildə namizədlik, 1992-ci ildə doktorluq dissertasiyasını müdafiə etdi, filologiya elmlər doktoru, professor vəzifəsinə ucaldı.

- Sevil xanım, 50 ildir ki, Akademiyada Dilçilik İnstitutunda işləyirsiniz, xatirinizdə qalan hansı illərdir?

-Xatirəmdə ən çox qalan şöbənin müdiri kimi işlədiyim 17 ildir! Bu illəri şöbə ilə birlikdə elə mobil işləmişik ki, o illərin hər dəqiqəsi yadımdadır: bu illərdə Azərbaycan dili tarixi şöbəsi ən məhsuldar dövrünü yaşamışdır: bütün şöbənin aspirant və dissertantlarının müstəqil monoqrafiyala-

rı çap olundu: 10 monoqrafiya, buraya daxil olan "M. Füzulinin bədii əsərlərinin izahlı lüğəti". (Bakı., 2014), (500 səh); Füzulinin dili (Məqalələr məcmuəsi). Bakı., Elm 1995; "Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi" çoxcildlik I,II,III,IV cildlər. Bakı., 2007; "Kitabi Dədə-Qorqud"un izahlı lüğəti"(280 səh.) Bakı., 1999; "Kitabi-Dədə-Qorqud"un dili (məqalələr məcmuəsi), (Bakı, Elm, 1999) və s.

Bu dövrdə aspirantura yolu ilə gənc filoloqlar şöbəyə cəlb olunurdu, dissertasiya yolu ilə mövzular Füzuli "Divanı"nın leksikası, Qazi Bürhanəddinin "Divanı"nın leksikası, "İmadəddin Nəsimi dilinin frazeologiyası", "İmadəddin Nəsimi dilinin lüğət tərkibi", "İmadəddin Nəsimi dilinin morfologiyası" (köməkçi nitq hissələri) və s. kimi Azərbaycan dilinin tarixi leksikologiyası, tarixi qrammatikasına aid tədqiqatlar üstünlük verilir, eləcə də Azərbaycan folklor dilinin tədqiqinə aid araşdırmalar aparılırdı, ən maraqlısı o idi ki, sonuncular mədəniyyət tariximizin XVII-XVIII-XIX əsrlərdə kətiblər tərəfindən yazıya alınmış dastanların əlyazmaları əsasında aparılır (Bunlar əsasən mənim tədqiqatlarımdır), onların Azərbaycan ədəbi dilinin xəlqi əsaslar üzərində zənginləşən inkişaf yolu izlənilirdi... 17 il müddətində şöbədə belə bir ənənə yaranmışdı: hər hansı bir dahi şairin dilinin lüğətini və onunla bərabər həmin şairin dili və üslubuna aydınlıq gətirən monoqrafiya da yazılırdı. Məsələn: Dədə-Qorquda, M.Füzuliyə (həmin şairlərin yubleyləri ilə) aid belə tədqiqatlar çap olundu. Bunlar dövlət qərar və sərəncamlarının əks sədəsi olurdu.

17 il müddətində dissertantura yolu ilə şöbədə alim 6, şöbədə 2 elmlər doktoru, şöbə xaricində 4 fəlsəfə doktoru (elmlər namizədi) yetişdi. Mövzular isə bilavasitə Azərbaycan yazılı abidələri üzrə, xüsusilə klassik ədəbiyyatın tədqiqatlarına cəlb edilməsi ön plana çəkilirdi. Şöbədə qızğın iş gedirdi. Bu illərdən əvvəl, 80-ci illərin əvvəllərindən şöbədə dövlət planı kimi işlənən "Azərbaycan dilinin tarixi lüğəti" yekunlaşdırılırdı...

Beləcə şöbə işləyirdi. Belə silsilə işləri İmadəddin Nəsiminin dili üzrə də işləmək, növbəti işimiz idi... Lakin xalqımızın dilində deyildiyi kimi, sanki qəfil bəlaya gəldik: şöbəni az qala bağlamaq qərarına gəldilər! Mən xalqımızı böyük xalq hesab edirəm və onunla fəxr edirəm! Amma etiraf edə ki, böyük xalqların nöqsanları da böyük olur! Belə halda yenə də möhtərəm prezidentimiz İlham Heydər oğlu Əliyev köməyimiz oldu: İmadəddin Nəsiminin 650 illiyinin Beynəlxalq səviyyədə keçirilməsi və 2019-cu ilin "Nəsimi ili" elan edilməsi haqqında fərman imzaladı! Bu bizə qol-qanad verdi! Aspirantlarla birlikdə "İmadəddin Nəsimi: dili və üslubu" adlı irihəcmilimonografiyamızı öz şəxsi hesabımıza çap etdirdik. Bu da bizim - Azərbaycan qadınlarımızın, şəxsen mənim təşəbbüslə - böyük şair İmadəddin Nəsimiyə öz adımdan, şəcərəm adından, xalqımız adından hədiyyə! Hazırda işimizi davam etdiririk! Şöbənin planı ilə eyni vaxtda doktorantlarımızla birlikdə Azərbaycan ədəbi dili mücahidlərinin şair və yazıçıları üçün əsərləri üzərində tədqiqatlarımızı davam edirik. İnsallah, sağlıq olsun!

Əslində Sevil xanımdil tarixçisi olmaqla, həm də dilçi-folklorçudur: onun həm namizədlik (XVIII əsr Azərbaycan ədəbi dilinin orjinal yazılı abidəsi "Şəhriyar" dastanının dili), həm də doktorluq (XVII-XVIII-XIX əsr) yazıya alınmış (Azərbaycan xalq dastanlarının dili), işləri qatı açılmamış yazılı abidələrin tədqiqinə həsr olunmuşdur. Bu dastan-abidələrin həm də yazıya alınmış abidələşdirilmiş mənbələr olması haqqında ilk ədəbiyyatşünaslıq elmi məlumatları ədəbiyyatşünas alimlərimiz-mərhum akademik Həmid Araslı və professor Şamil Cəmişidov vermişlər. (Allah hər ikisinin

rəhmət eləsin!) Bu dastan-abidələrin Azərbaycan ədəbi dili obyektini kimi onların ilk tədqiqatçısı isə professor Sevil xanım Mehdiyeva olmuşdur. Bu ədəbi-mədəni hadisə Azərbaycan ədəbi dili tarixində unikal bir ədəbi-bədii-mədəni hadisə olmuş və onun bünövrəsi XI əsrdə Dədə Qorqud epusunun yazıya alınması ilə qoyulmuşdur. Əski Azərbaycan (qısa: ərəb əlifbası ilə) yazıya alınmış bu abidələri oxumaq tədqiqatçıdan böyük səbir və dözümlülük tələb edir- bu isə Sevil xanımda bu gün də var. Yazıya alınmış dastanlarımız "Şəhriyar dastanı (XVIII əsr) və XVIII-XIX əsrdə yazıya alınmış Azərbaycan xalq dastanlarının abidələşmiş (yazıya alınmış) variantları olması gənc alimdəki əski əlifbanın sirlərinə yaxından bələd olmağı tələb edirdi: bu isə Sevil xanımda kifayət qədər olmuşdur...

- Sevil xanım Mehdiyeva bu abidələrin linqvistik baxımdan ilk tədqiqatçısı olmuşdur. "İlk" olmaq hər zaman olduğu kimi, gənc Sevilin də qarşısında böyük çətinliklər yaradırdı, lakin elmə olan o böyük həvəs və istək gənc tədqiqatçıyı hər bir çətinliyə qalib gəlməyə kömək edirdi. Yerigəlməmiş, Sevil xanımın təbiətində olan o böyük dözümlülük və səbir ona qarşısına çıxan maneələrə qalib gəlməkdə kömək etmişdir. Bu haqqda onunun səbəbini soruşanda, ona məxsus səmimiyyətlə: "Səbr təlx əst, ləlikənbare şirin əst!" - deyir:

- Sevil xanım! Axı həyatınız boyu Siz çox pisləklərlə, xəyanətlərlə qarşılaşmışsınız və çox vaxt da bunları cavabsız buraxmışsınız?

- O, "Mənim üçün həyatda insanın ləyaqəti hər şeydən üstündür... Mən ləyaqətimi qorumağa üstünlük vermmişəm!" - deyir.

Sevil xanım 1967-ci ildən bu günə kimi AMEA-nın Nəsimi adına Dilçilik

İnstitutunun, Azərbaycan dilinin tarixi şöbəsinə də baş laborant vəzifəsindən uzunmüddətli (17 il) şöbə müdiri vəzifəsinə qədər elmi inkişaf yolu keçmişdir. Hazırda həmin şöbədə baş elmi işçi vəzifəsində öz elmi fəaliyyətini davam etdirir. Sevil xanım pedaqoji sahədə də uğurla işləmiş və 2000-ci ildə səmərəli pedaqoji fəaliyyətinə görə ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin fəxri fərman ilə "Əməkdar müəllim" adına layiq görülmüşdür. Onun Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasının rus bölmələrində tədris etdiyi, "Azərbaycan dili" fənni sözün həqiqi mənasında, azərbaycanşünaslıq və azərbaycançılıq məzmunu daşıdığından dinləyicilərin (tələblərin və Akademiyanın professor-müəllim heyətinin) böyük marağına səbəb olurdu.

Sevil xanım Mehdiyeva bu gün tanınmış alim və səriştəli elmi işçi olmaqla yanaşı, özünəməxsus bədii söz sahibi kimi də tanınır. 2000-ci ildən Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvüdür. Onun "Sevil Nur" təxəllüsü ilə yazdığı oxucularının sevə-sevə oxuyub faydalandığı bədii yazıları kimi - "Ana", "Xarı Bülbül" ! "Hardasan, "Dədə Qorqud!?", silsilə "Ağları", "Bayatılar", "Anam deyirdi ki...", "Nağıla bənzər ömür", mərhum jurnalist qardaşına həsr etdiyi "Qardaşnamə", şəhid-millî qəhrəman Mübarizə həsr etdiyi "Mübariznamə" və s. həm də onu bir kamil bədii söz sahibi kimi ictimaiyyətə tanıdır. O, institutun elmi və ictimai işlərində yaxından iştirak edir, Allah vergisi olan gözəl nitqi ilə həmişə dinləyicilərini özünə cəlb etməkdə davam edir: Onun hər bir çıxışı, yaxud elmi-bədii yazıları dinləyicini, oxucunu özünə cəlb edir, onu dinləməyə sövq edir: onun respublika ali məktəbləri auditoriyalarından gələn "Sevil xanım, xahiş edirik Siz danışın, biz Sizə qulaq asağ! Biz Sizi dinləməyi çox xoşlayırıq!"-müraciətləri onu dinləyənlərin məmnunluğundan xəbər verir.

Bədii sözə münasibətini isə Sevil xanım irsiyyətlə bağlayır:

- Mənə elə gəlir ki, insanda hər şey irsidir, bədii sözə meyl də bizim nəsilə irsidir. Mənim aləmində ən böyük yazıçı mənim rəhmətlik nənəm idi... Leyla xanım! O, bizə elə nağıllar, rəvayətlər danışdı ki... Bizim ailədə gözəl yazıçılar (xalq yazıçısı Güllüseyin Hüseyn oğlu, istedadlı jurnalist Rzaqala Nurəliyev və s) kimi tanınmış söz sahibləri olmuşdur. (Allah hər ikisinə rəhmət eləsin!)

Möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin Sərəncamına əsasən Azərbaycan klassiklərinin ədəbi-bədii yaradıcılığı ilə bağlı İnstitutun keçirdiyi elmi konfranslarda professor Sevil Mehdiyeva "M.F.Axundzadənin üslub novatorluğu", "Xan qızı Natəvanın qəmli üslubu haqqında", "Əkinçi" qəzetinin üslubi yenilikləri, habelə "İmadəddin Nəsiminin anadan olmasının 650 illiyinə, eləcə də "İmadəddin Nəsimi Azərbaycan ədəbi dilinin banisidir" kimi prinsipal məsələlərə həsr olunmuş Beynəlxalq elmi konfransda elmi məruzələrlə çıxışlar etmiş; onun dahi "Nizami Gəncəvi yaradıcılığında türk ruhu, türk məişəti haqqında" silsilə məqalələrini dinləyiciləri, həmkarları böyük rəğbət hissi ilə qarşılamışlar.

(Davamı 9-cu səhifədə)

Bu günlərdə əlindən çıxardığı

irihəcmli məqaləsi böyük azərbaycanlı türk oğlu Nizami Gəncəvinin yeni fars ədəbi dilinin zənginləşməsində Şeyx Nizaminin ağır çəkili mövqeyinin açıqlanmasına həsr etdiyi maraqlı işlərindəndir.

Sevil xanımla ilk tanışlığım 2009-cü ilə - mənim doktoranturaya daxil olduğum illərə təsadüf edir. Bu ziyalı, alicənab xanım ilk baxışdan sərt görünsə də, onu yaxından tanıdıqda içində böyük səmimiyyət daşıyan, sevgi dolu, nəcib, həlim və uşaq kimi acıq ürəkli bir xanımla tanış olmuş oldum. O gündən münasibətimiz səmimi və bitməyən bir sevgiyə çevrildi. Xüsusən son illərdə mənim talehimə çökmüş acı dəqiqələrimdə o mənə itirdiyim əzizimi (Anamı!) xatırladır.

Sevil xanım öz doktorantlarına yalnız elmi rəhbərlik etmir, həm də onlara ana kimi qayğı, sevgi, nəvaziş göstərir və daima dəyərli məsləhətlərini verir, onlara əlindən gələn köməyini əsirgəmir; ən əsası odur ki, Sevil xanım bizə alimliklə bərabər, insan olmağı öyrədir, öz davranışı, öz tərbiyəsi ilə! Sevil xanım dəyərli alim, tanınmış ziyalı olmaqla yanaşı, həm də gözəl ailə başçısı, mərhum, əziz həyat yoldaşı riyaziyyat elmi üzrə istedadlı alim professor İsrail (İsrail) Həsən oğlu Mehdiyevə həsr etdiyi, şeirlər, poemaları və memuarlar, xatirələr toplusu və s. yazıları...onu həm də İsrail müəllimə etibarlı ömür-gün yoldaşı kimi səciyyələndirir; onun üç qız övladı ona hər zaman baş ucalığı gətirir: Qızları ali təhsilli mütəxəssislərdir. Qızlarından ikisi Azərbaycan Tibb Universitetini bitirmiş və həkim kimi çalışırlar. Böyük qızı Afaq xanım isə atası riyaziyyat üzrə professor, tanınmış İsrail Mehdiyevin davamçısı kimi fəaliyyət göstərir. Bu məqamda Həzrəti Məhəmməd peyğəmbərin gözəl bir kəlamı yadıma düşür: "Üç qız uşağı yetişdirən bir ananın yeri cənnətdir". Lakin Sevil xanım bu dünyada öz cənnətini qazanmış xanım Analardandır! Onun üç qız övladı-orta məktəbi qızıl medalla bitirərək seçdikləri ən ağır peşələrə (riyaziyyat elminə və həkim peşələrinə) qırmızı (fərqlənmə) diplom ilə yiyələnmişlər. Xalqımızın gözəl bir sözü var: ot öz kökü üstə bitər! Sevil xanım şəcərə etibarilə Azərbaycanımızın Lənkəran mahalının tanınmış zadəgan nəslinə-Azərbaycan maarifinin babası Tey-

ÇİÇƏK QƏDƏR ZƏRİF, DÜNYA QƏDƏR SƏBİRLİ XANIM

mur bəy Bayraməlibəyovlarnəslindəndir. İctimai həyatda öz təlim-tərbiyəsi, insanlarla davranmaq qabiliyyətində o əslzadəlik bu gün də Sevil xanımın xarakterində qorunur.

- Mən həmişə çalışmışam ki, öz hərəkətlərimlə şəcərəmə zərrə qədər də ləkə gətirməyim... Anam deyirdi ki, insan həyatda addımlayarkən hər zaman keçmişin düşünməlidir, mən hansı nəsiləndəm, kimin qızıyam, kimin oğluyam...

Sevil xanım bu məqama çatmaq üçün illər boyunca göz nuru, əl əməyi sərf etmiş, uzun mübarizələrlə çətin bir yol keçmiş və yetirmələrinə bu yolda səbirlə addımlamaq üçün bir cığır açmışdır. Bunun üçün sağ olun, Sevil xanım!

Əlbəttə ki, Sevil xanımın elmi fəaliyyəti və şəxsiyyəti haqqında çox yazmaq olar. Mən qələmə aldığım bu yazıda son olaraq onu vurğulamaq istəyirəm ki, özümü çox şanslı hesab edirəm, ona görə ki, uca Tanrı məni həyat və elm yolunda belə bir alimlə, elm fədaisi ilə sözün əsl mənasında vicdanlı, mərhəmətli, ari su qəlblə bir Xanımla qarşılaşdırıb! Şükür Sənə, gözəl Tanrım!

Deyirlər ki, arif ömür yaşayanın yaşı üstünə yaş gəlməz. Hörmətli və dəyərli Sevil xanım! Mən Sizə ilk öncə can sağlığı, bu vaxta qədər yaşadığınız mənalı ömür yolunuzu elmi yaradıcılıq uğurları ilə davam etməyi arzu edirəm. Və unutmayın ki həyatda Sizi sevənləriniz daha çoxdur! Ləyaqətiniz Sizə yar olsun!

Sizə hər zaman böyük hörmət bəsləyən və Sizi sevə-sevə müşayiət edən yetirməniz...

Türkan Əsgərova
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu

